

КРИТИЧНИ СИТУАЦИИ И МАСОВА ПСИХИКА

СЪВРЕМЕННИ ПОДХОДИ КЪМ ИЗУЧАВАНЕТО НА ПОЛИТИЧЕСКИТЕ КРИЗИ

А. Христова

Институт за изследване на населението и човека при БАН

a.hristova@iphs.eu

Резюме. Изследването на проблема за прогнозирането на кризи е тема, която все повече се намира в центъра на вниманието и на изследователите, и на политиците. Политическите кризи са малко изучавано явление. Статията очертава основните подходи, които могат да бъдат класифицирани в рамките на политическата психология, изследващи, от една страна, различните варианти на политически кризи, а от друга - в различен контекст лидера, който взема решение. Очертават се подходът на профилиране, подходът на проследяване и когнитивно-институционалният подход.

Ключови думи: политически криза, политическа психология, лидер, взимане на решение, профилиране

Почти е невъзможно да се отвори вестник или да се гледат новините по телевизията, без да отразят проблеми, описани с термина „криза“. Политиците и академичните среди са любители на понятието поради своята емоционална и провокативна конотация. Въпреки това, широкото използване на понятието „криза“ предполага, че е необходима строга спецификация, за да не се предизвиква объркване. На първо място следва да се отбележи, че кризата изисква изрично посочване на референт, за да има значение (вж. Buzan, 1991; Buzan, Waever, de Wilde, 1997: 35-42). Кризисната ситуация се преживява от някого или нещо: индивид, група, организация, общество или състояние.

Алтернативно, кризисните ситуации могат едновременно да заплашват участниците, свързани в двустранни отношения или система, под-система или международната система като цяло. Изследванията в социалните науки са били насочени към всички отчетени т.нар. референти.

Херман има принос с най-голяма тежест за дефинирането на явлението за вземане на решения в ситуация на криза. Според него, кризата е ситуация, която (1) заплашва високи приоритетни цели на вземащия решение, (2) ограничава времето, с което се разполага преди решението да се трансформира, и (3) изненадва взимачите решение членове с възникването си (Hermann, 1963, 1972).

Необходимо е да се отбележи, че тази концептуализация произтича от субективните възприятия на участващите при взимане на решение. Задачата на анализатора е да „интерпретира ситуацията, през призмата на вземащите решения“ (Hermann, 1972: 13).

Това определение е значително по-широко от други опити в това отношение и е адекватно за политическата психология, защото определя държавата като референт, и военните заплахи за сигурността от други държави като източник на заплаха спрямо основни ценности.

След като се установяват разликите в различните дефиниции, може да се определи и синтетична дефиниция на взимането на решения в криза: Взимане на решения в криза е ситуация, произтичаща от промяна във външната или вътрешната среда на колективност, която се характеризира с три необходими и достатъчни възприятия от страна на отговорните за взимането на решения:

1. Заплаха за основните ценности;
2. Спешност;
3. Несигурност.

Въз основа на това определение се поставя въпроса за:

ПРОГНОЗИРАНЕТО НА ПОВЕДЕНИЕ, ПРЕДПОСТАВЯЩО И СЪПЪТСТВАЩО КРИЗИ

Историята показва, че по време на политически кризи, когато съдбата на цели държави е изложена на риск, политическата преценка и вземането на решения, са от решаващо значение. Човек трябва само да си спомни Кубинската криза през 1962 г., или кризата в Мюнхен преди Втората световна война, или 1989 г. – началото на прехода в България, за да види, че по време на подобни периоди е голям риск, малък брой политически лидери да държат бъдещето на цяла страна или регион в ръцете си. Много хора са смятали, че светът ще свърши по време на Кубинската криза през 1962 г., докато Невил Чембърлейн вярва, че е осигурен „мир“ в Мюнхенското споразумение през 1938 година.

Политическата психология има много какво да предложи в това отношение. За последните 40 години, политическите психолози са изучили личността (Hermann, Preston, Korany & Shaw, 2001; Hermann, 2006), мотивите (Winter, 2005; 2006; Winter & Stewart, 1977), когнитивния стил (Suedfeld, Guttieri & Tetlock, 2006) и вярванията (Walker, Schafer & Young, 1998; 2006) на лидерите чрез оценяване на характеристиките на говоримия език на тези лидери. По този начин те са установили, че измерването на психологически характеристики може да даде обяснения за политическото им поведение (Winter, 2003). От решаващо значение е включването в този репертоар от поведения актове на агресия (например поръчване на атака срещу политически опоненти) и актове на сътрудничество (например чрез съгласие за среща или преговори), и двете от които са от първостепенно значение, когато се цели предсказване на поведението по време на политическа криза (Suedfeld, Cross & Stewart, 2008).

Как човек може да предсказва поведението по време на политически кризи от психологическа гледна точка? Възможно ли е да се използват психологични измервания, за да се предскаже агресия в политическите опоненти по систематичен и надежден начин? Могат ли тези методи да осигурят измерването на показателите за агресивни или кооперативни намерения, които са важни и необходими по време на периоди на политическа нестабилност?

Малко политически психологически изследвания до момента са се опитали да отговорят на въпроса за предсказуемостта. Дори и малкото научни изследвания, които изрично се занимават с прогнозиране на поведението на конкретни не са били фокусирани специално върху прогнозирането на поведението по време на политически кризи, а са се занимавали с по-обща поведенчески тенденции. лидери (например, Winter, D. G., Hermann, M. G., Weintraub, W., & Walker, S. G., 1991; Winter, 2001).

Редица изследвания показват, че психологическите индикатори могат да бъдат

приложени, за да се предскажат агресивни или кооперативни политически действия. Когато лидери или вземащите решения в политическа криза имат циничен поглед към политическия свят, загрижени са за поддържането на собствения контрол или статус, виждат света и неговите измерения в „черно и бяло“ и са оптимисти за способността им да постигат целите си, това е психологическа рецепта за ескалация на конфликт. Обратно, когато лидерите в политическа криза виждат света като кооперативна среда, виждат света като нюансиран и многостранен, песимисти са за способността си за постигане на целите, води до използването на повече дипломатически стратегии. Описаните профили включват изследването на:

Мотив за власт/потребност от власт, изследван от Winter (2005, 2003, 1973);

Ниво на интегративна комплексност, свързан с имената на Питър Сюдфелд и Филип Тетлок (Suedfeld, P., Guttieri, K., & Tetlock, P. E., 2006);

Оптимизъм/убеждението в способността да се контролират събитията. Връзката му с политическата агресия е доказана в изследванията на Сатърфелд и Селигман (Satterfield, Seligman, 1994);

Вяра в политическия свят/недоверие – фактор, формулиран от Леитс (Leites, 1951), Джордж, (George, 1969) и Холсти (Holsti, 1970) и изследвано с операционалния код на лидерите от Уолкър, Шафер и Иънг (Walker, Schafer, Young, 1998).

Въпреки, че наличието, на който и да е от тези фактори да не е категорична прогноза, заедно те имат потенциално голяма мощ за прогнозиране, ако се приложат за поведение в криза. Към днешна дата, тази прогностична способност никога не е проучвана цялостно.

Литературата подсказва две различни рамки за прогнозиране – „профилиране“ и „проследяване“ като подходи на изследване. Докато профилирането е използвано ефективно, за да се правят прогнози за действията на политическите лидери, то никой все още не прилага подхода за проследяване.

ПОДХОДЪТ НА ПРОФИЛИРАНЕ

„Профилирането“ или подходът на „индивидуалните различия“ обяснява политическото поведение на лидерите. Въпреки че съществува известно разнообразие по отношение на използването на техниките за профилиране, общото положение, залегнало във всички профилиращи методи е, че хората притежават различни качества в процеса на вземане на решения и че тези качества повлияват взетите решения (Hermann and all., 2001). За да се предскаже какви решения лидерът вероятно да вземе, неговите или нейните качества трябва да бъдат измерени и след това направен съответен профил.

За да се създаде такъв профил, има обща процедура, разработена главно от Херман (Hermann, 1980, 2006). Тя включва:

I) Измерване аспекти на отговорите на въпроси в различни моменти от страна на лидера (с помощта на променливи, като например тези, описани в първата част на въведението);

II) Сравняването им с данните на други лидери (като по този начин се правят съизмерими);

III) На основата на получените относителни стойности се определя профила на политическото лидерство и неговата ориентация.

Основната хипотеза, която стои зад създаването на тези профили е, че хората, които имат едни и същи профили ще се държат по подобен начин.

Задачата обаче става различна, когато се правят прогнози за конкретен човек и неговото поведение при политическа криза. Това може да бъде илюстрирано чрез двата опита да се предскаже поведението на политически лидери чрез правенето на профили за тях в реално време.

Първият опит е на Уинтер, Херман, Вайнтрауб и Уолкър – съвместен проект, който профилира Михаил Горбачов и Джордж Буш-старши в контекста на поведението им в лидерска позиция (Winter, Hermann, Weintraub, Walker, 1991). Например с помощта на подхода за анализ на чер-

тите Херман класифицирана Горбачов като имащ ориентация към развитие, с високо недоверие и комплексност (Hermann, 2006, 198, 1980). Прогнозата е, че Горбачов ще провежда политика на „контролирана независимост“, че ще създаде сътрудничества. Използвайки същите критерии, Буш е класифициран като интегратор. Очаква се той да се интересува от подобряване на законовото положение в страната и да прави това чрез придобиване на широка подкрепа.

Вторият опит е при изследване на мотивите на всеки ръководител. Уинтер установява, че Буш отбеляза доста над средните стойности мотиви за постижение и принадлежност, но притежава средни стойности по мотив на власт, с което има еднакъв профил с Горбачов. Поради високите си резултати за принадлежност и постижения, Уинтер прогнозира, че двамата лидери ще бъдат рационални и кооперативни, ще ограничават въоражаването и ще използват обрано агресивно поведение при обстоятелства, в които не се чувстват предадени. При обстоятелства, когато усетят предателство от другата страна, се очаква да бъдат директно агресивни. Тези характеристики са наблюдавани в началото на управление и на двамата, но по-късно се установява отклонение от правените прогнози (Winter, 2001).

Факт е, че лидерите могат и да се променят с течение на времето и в отговор на различни събития. Това показва, че подходът за прогнозиране е (I) чувствителен към промени с течение на времето, (II) основа се на реални, наблюдавани данни и (III) не включва голяма степен на субективност.

Подходът на проследяване

С оглед на проблемите, свързани с профилирането полезно е да се проучи и друга възможност, която се предполага имплицитно в литературата – подход, който е за проследяване на прогнози. Вместо да се правят прогнози, основани на индивидуалните различия, този подход прави прогнози чрез наблюдение на психологични по-

казатели, променящи се или не с течение на времето. Твърди се, че психологичните промени, предхождат промени в политическата стратегия.

Например интегративната комплексност с течение на времето се променя като намалява от страна на нападателя малко преди настъпване на атака (Suedfeld & Bluck, 1988). На теория, мониторингът на интегративната комплексност с течение на времето (заедно с други показатели) може да осигури значителна точност в прогнозата при ситуации, в които се очаква агресия, насилие или промяна към коопериране и готовност за преговори.

Колкото повече данни се включват в процеса на наблюдение, толкова повече анализите ще бъдат актуални и ще интерпретират настоящия политически контекст. Тъй като политическата ситуация се променя, измерванията на психологическите характеристики могат да бъдат използвани за оценка на отговора на промяната от страна на вземащите решения, независимо от промяната на различните диспозиции. С това подходът контрастира на подхода на правене на профили, където веднъж направен профилът се работи с малко контекстуална информация.

Въпреки че подходът на проследяване има достатъчно позитиви, налице е недостиг на литература за реалното му прилагане. Това е изненадващо, имайки предвид, че Сюдфелд и Ранк, преди повече от тридесет години, го анонсират и твърдят, че могат да правят прогнози в реално време като хода на историята потвърждава или отхвърля техните хипотези (Suedfeld, Rang, 1976).

Когнитивно институционален подход

В областта на международните отношения областта на проблема, която е проучвана по отношение на вземане на решения при кризи (тясно свързана с връзката човек – конфронтация) е била военната сигурност. Терминът криза на военната сигурност обхваща тези ситуации, които застрашават основни ценности чрез възприятия за по-

вишен риск от военна насиле. Също така някои учени твърдят, че икономическата криза например води до краткосрочни и бързо възникващи заплахи за материални и политически ценности (Brecher, 1977; Maruyama, 1990:2; Angel, 1991; Stern, Sundelius; 1997). Тези кризи могат да включват ситуации като недостиг на ресурси, драматично увеличение на цените (за купувачите) или свиване (за продавачите) в ситуация на изключителна икономическа зависимост по отношение на даден ресурс. Валутните кризи, също влизат в тази група (Allison, 1971, Hermann 1972, Snyder, Diesing, 1977, Lebow, 1981, Oneal, 1982, Wilkenfeld et al., 1988, George, 1991, Richardson, 1994, Haney, 1997).

Европейските, азиатските и латиноамериканските страни през 1990-те години са добри примери на икономически кризи, които отговарят на определението, посочено по-горе. Интересна хибридна кризисна ситуация е налагането на икономически санкции срещу „агресор“, което създава икономическа криза за тази страна или за нейните търговски партньори. Търговските санкции на САЩ и петролното ембарго срещу Япония в крайна сметка предизвикват икономическа/военна криза и изиграват важна роля в провокацията на атаката над Пърл Харбър през 1941 г. (Craig & George, 1995, Baldwin, 1985). Случаите на Сърбия и Ирак през 1990 г. са добри илюстрации на този вид криза също.

В изследванията е отделено сравнително малко внимание на идеята за кризата в контекста на околната среда при вземане на решения, свързани с нея. Често екологични проблеми, (като например изменението на климата и изтъняването на озоновия слой) са описани като кризи, като в същото време те не проявяват в краткосрочен план интензивността на криза, както е определението по-горе. Може да се твърди, че тези проблеми представляват потенциални кризи (като опазването на околната среда или в по-дълъг срок проблемите на околната среда за сигурността), а не актуализират кризисни явления. Според определението, кризата на околната сред трябва да прояви

във възприятията със заплахата за основните ценности, спешност и несигурност.

Може да се твърди, че отличителна черта на екологичните кризи е заплахата за живота или за човешкото местообитание. Това са заплахи за човешкото здраве (като силно заразни заболявания), заплахи за основни ресурси, които поддържат живота в човешките екосистеми (например, въздух, вода и храна) и остри заплахи за целостта на ценни нечовешки екосистеми или местното/глобалното биологично разнообразие.

Възможно е да се идентифицират редица съвременни случаи, където висшето политическо ръководство на засегнатата страна може първоначално да гледа на даден остър екологичен проблем, като технократски въпрос и да бъде оставен на експерти или като отговорност на местни или държавни органи за взимане на решения. Въпреки това, общественото мнение, средствата за масово осведомяване налягат политически инициативи от страна на част от опозиционните групи, което ескалира политическия процес, повдигайки въпроса за кризисните нива на заплахата и за ролята на най-висшестоящите фактори, които трябва да участват в процеса на взимане на решение.

Както и в други видове кризи, усещането за спешност е от ключово значение за кризите, свързани с околната среда. Един потенциален източник – натискът на времето произтича от феномена „прозорец на възможности“. В много видове ситуации, включващи заплахата за живота, навременна и ефективна намеса, може да служи за предотвратяване или смекчаване на последиците от заплахата. Например в ситуация на потенциална епидемия, навременна диагноза и решителни действия, като изолитане на вирусоносители, широко разпространение на подходяща ваксина, и т.н. обещава да сведе до минимум негативните ефекти от събитието. Ако „прозорецът на възможност“ е пропусната, бедствието може да бъде факт. Подобно на други видове кризи, екологичните кризи често са изострени от несигурността по отноше-

ние на характера на протичащите процеси, ефективността и възможните странични ефекти от потенциалените интервенции, сериозността на заплахите и т.н.

Отварянето на така наречената „черна кутия“ при изучаване на кризисното взимане на решение поражда сериозни затруднения. В действителност, след като се отвори кутията и си сблъскаш с емпиричната сложност на кризисните епизоди, анализаторът може да осъзнае, че е отворил кутията на Пандора. Основните политически кризи по дефиниция са сложни събития. Могат да се отбележат пет вида комплексност, свързана с кризисни епизоди: политическа, институционална, времева, информационна и комплексност на проблема.

ПОЛИТИЧЕСКА КОМПЛЕКСНОСТ

Както вече бе отбелязано, кризите водят до заплахата за една или повече ключови ценности. На практика „или повече“ е по-скоро правило, отколкото изключение. Например взимането на заложници е криза, в която трябва да се мисли за защитата на живота на заложниците, балансиране на краткосрочен интерес с дългосрочни цели, справяне със стреса на различните засегнати групи, съчетаването на публични и частни интереси, публично политическо противопоставяне, управление на медийната комуникация и т.н.

Тясно свързан с проблема е **институционалната комплексност**. Тя включва голям брой организационни актьори, различни административни нива, които е вероятно да бъдат ангажирани в кризисни ситуации. Тази институционална сложност като цяло има и две хоризонтални и вертикални измерения. Хоризонталното измерение включва всички институции, които могат да имат дялово участие в управлението на проблема. Вертикалното измерение на институционалната сложност е съсредоточена върху потенциала за включване на представители на различните нива на управление.

Друг проблем е **времената комплексност**. Всяка криза се случва в определен исторически момент. Тук също има най-

малко две измерения: Диахронно и синхронно измерение. От диахронна перспектива, е ясно, че всички въпроси имат предистория. Възприятието на кризата и съответното поведение ще бъдат засегнати от предишен опит, или липсата на такъв, с въпросния проблем. Нюансираното разбиране на историческия контекст е наложително. По същия начин, анализаторът трябва да бъде внимателен и към последователността в развитието на самата криза. Времетова комплексност има и важно синхронно измерение. Това означава, че същността на настоящия политически контекст е силно изявен. Например едновременното случване на Уотъргейт и кризата в Средния Изток през 1973.

Четвъртият вид комплексност е **информационната комплексност**. От гледна точка на вземане на решения, кризите се въртят в значителна степен около информационни въпроси. Недостигът и претоварването с информация са явления, силно подчертани в литературата за когнитивната обработка. Информационният недостиг е много често срещан проблем в кризисни ситуации. Недостигът на информация допринася за стреса и индуцира несигурност, свързани с кризисните ситуации (Rosenthal et al, 1989).

По ирония на съдбата, също толкова сериозен проблем може да бъде информационното претоварване. След огромните разузнавателни и експертни ресурси на съвременното управление са огромните количества сурова и обработена информация от „разузнаването“. Без механизми за справяне с този повишен дебит на информация, вземащите решения могат да останат парализирани или непоследователно да обработват по малко информация, която може неправомерно да повлияе на техните решения (Holsti, 1972).

Важен аспект на този проблем, който има тенденция да се задълбочава още повече от пропуската в информацията, е претоварването и политико-техническата комплексност при оценка на риска (Vertzberger, 1997). В криза, в още по-голяма степен, отколкото в повечето други политически

ситуации, в които се вземат решения, се правят такива оценки при много трудни условия. Фактът, че такива оценки често са направени във връзка с относително зле структуриран проблем и в постоянна несигурност по отношение на ключовите параметри. Това води до въведеното понятие от Dror (1986 г., 1988: 260-261), „размити хазартни игри“.

Петият вариант на комплексност е **проблемната комплексност**, което означава, че кризите се състоят от серия от повече или по-малко спешни проблеми, които трябва да бъдат разгледани едновременно или последователно през определен период от време.

Изследването на проблема за прогнозирането на кризи е тема, която като че ли все повече се намира в центъра на вниманието и на изследователите и на политиките. Кой подход е по-малко трудоемък и в същото време по-точен? В каква посока да се разшири изучаването на чертите или отчитането на актуалната, видима реакция? Съществува ли куртурална специфика на контекста и каква е тя за нашия регион и етап на обществено развитие? Теми и въпроси, които очакват своето продължение.

ЛИТЕРАТУРА

- Allison, G. T. (1971). *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*. Boston: Little, Brown, and co.
- Angel, R. (1991). *Explaining Economic Policy Failure: Japan in the 1969-1971 International Monetary Crisis*. New York: Columbia University Press. Stern и Sundelius; 1997
- Baldwin, D. (1985). *Economic Statecraft*. Princeton: Princeton University Press.
- Brecher, M. (1977). "India's Devaluation of 1966: Linkage Politics and Crisis Decision Making" *British Journal of International Studies*. (April).
- Buzan, B. (1991). *People, States and Fear* 2nd ed. Boulder: Rienner
- Buzan, B., Waeber, O., de Wilde, J. (1998) *Security: A New Framework of Analysis*. Boulder: Rienner
- Craig, G. and George, A. L. (1995). *Force and Statecraft* 3rd ed. New York: Oxford University Press.
- Dror, Y. (1986). *Policymaking Under Adversity*. New Brunswick: Transaction.
- Dror, Y. (1988). "Decisionmaking under Disaster Conditions" in L. Comfort, ed. *Managing Disaster: Strategies and Policy Perspectives* pp.255-273. Durham: Duke University Press.
- George, A. L. (1969). The "operational code": A neglected approach to the study of political leaders and decision-making. *International Studies Quarterly*, 13, 190-222.
- George, A. L. (1991). "The Cuban Missile Crisis" in A. L. George, ed. *Avoiding War: Problems of Crisis Management* pp. 222-268. Boulder: Westview Press.
- Haney, P. (1997). *Organizing for Foreign Policy Crises: Presidents, Advisers, and the Management of Decision Making*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Hermann, C.F. (1963). "Some Consequences of Crisis Which Limit the Viability of Organizations" *Administrative Science Quarterly* 8: 61-82.
- Hermann, C.F. ed. (1972). *International Crises: Insights From Behavioral Research*. New York: Free Press.
- Hermann, M. G. (1980). Explaining foreign policy behaviour using the personal characteristics of political leaders. *International Studies Quarterly*, 24, 7-46.
- Hermann, M. G. (1987). Assessing the foreign policy role orientations of Sub-Saharan African leaders. In S. G. Walker (Ed.). *Role theory and foreign policy analysis* (pp. 161-198). Durham: Duke University Press.
- Hermann, M. G. (2006). Assessing leadership style: Trait analysis. In J. M. Post (Ed). *The psychological assessment of political leaders* (pp. 178-212). Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Hermann, M. G., Preston, T., Korany, B. and Shaw, T.M. (2001). Who leads matters: The effects of powerful individuals. *International Studies Review*, 3, 83-131.
- Holsti, O. (1970). The operational code approach to the study of political leaders: John Foster Dulles" philosophical and instrumental beliefs. *Canadian Journal of Political Sciences*, 3, 123-157.
- Lebow R.N. (1981). *Between Peace and War: The Nature of International Crisis*. Baltimore: John Hopkins University Press. Lebow (1981)
- Leites, N. (1951). *The operational code of the politburo*. New York: McGraw-Hill.
- Maruyama, N. (1990). "Economic Crisis in Japan's Foreign Policy: the 1973 Oil Crisis" Paper presented at the Annual Meeting of the International Studies Association, Washington, D.C., April 10-14.
- Oneal, J. (1982). *Foreign Policy Making in Times of Crisis*. Columbus: The Ohio State University Press
- Rosenthal, U. Charles, M. and 't Hart, P. eds. (1989) *Coping With Crises: The Management of Disasters, Riots, and Terrorism*. Springfield, Illinois: Charles C. Thomas.

- Richardson, J.L. (1994). *Crisis Diplomacy: The Great Powers Since the Mid-19th Century*. New York: Cambridge University Press.
- Satterfield, J. M., & Seligman, M. E. P. (1994). Military aggression and risk predicted by explanatory style. *Psychological Science*, 5, 77-82.
- Snyder, G. and P. Diesing (1977). *Conflict Among Nations*. Princeton: Princeton University Press.
- Suedfeld, P., & Bluck, S. (1988). Changes in integrative complexity prior to surprise attacks. *Journal of Conflict Resolution*, 32, 626-635.
- Suedfeld, P., Cross, R.W., & Stewart, M. R. (2008). Individual-level indicators, predictors, and determinants of conflict escalation and de-escalation: A review of the literature. Unpublished manuscript, University of British Columbia.
- Suedfeld, P., Guttieri, K., & Tetlock, P. E. (2006). Assessing integrative complexity at a distance: Archival analyses of thinking and decision making. In J. M. Post (Ed). *The psychological assessment of political leaders* (pp. 246-270). Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Vertzberger, Y. (1998). *Risk Taking and Decisionmaking: Foreign Military Intervention Decisions*. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Walker, S. G., Schafer, M., & Young, M. D. (1998). Systematic procedures for operational code analysis: Measuring and modelling Jimmy Carter's operational code. *International Studies Quarterly*, 42, 175-190.
- Walker, S. G., Schafer, M. & Young, M. D. (2006). Profiling the operational codes of political leaders. In J. M. Post (Ed). *The psychological assessment of political leaders* (pp. 215-245). Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Wilkenfeld, J. and Brecher, M. (1988). *Crises in the Twentieth Century Vol. II: Handbook of Foreign Policy Crises*. Oxford: Pergamon Press.
- Winter, D. G. (1973). *The power motive*. New York: Free Press.
- Winter, D. G. (2001). Measuring Bush's motives. ISPP News: International Society of Political Psychology, 12, 9.
- Winter, D.G. (2003). Personality and political behaviour. In D. O. Sears, L. Huddy & R. Jervis (Eds.). *Oxford handbook of political psychology*. New York: Oxford University Press.
- Winter, D. G. (2005). Things I've learned about personality from studying political leaders at a distance. *Journal of Personality*, 73, 557-584.
- Winter, D. G. (2006). Measuring the motives of political actors at a distance. In J. M. Post (Ed). *The psychological assessment of political leaders* (pp. 153-177). Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- Winter, D. G. & Stewart, A. J. (1977). Content analysis as a method of studying political leaders. In M. G. Hermann (Ed.), *A psychological examination of political leaders* (pp. 27-61). New York: Free Press.
- Winter, D. G., Hermann, M. G., Weintraub, W., & Walker, S. G. (1991). The personalities of Bush and Gorbachev at a distance: Procedures, portraits and policy. *Political Psychology*, 12, 215-245.

CONTEMPORARY APPROACHES TO THE STUDY OF POLITICAL CRISES

Antoaneta Hristova

Abstract. *The study of the problem of predicting a crisis is a topic that is increasingly at the center of attention of researchers and policymakers. The political crises are little studied phenomenon. The article outlines the main approaches that can be classified within the political psychology investigating from one side - different variants of political crises, and from the other - leader who decides in different contexts. The article outlines the approach of profiling, approach of tracking and cognitive-institutional approach.*

Keywords: political crisis, political psychology, leader, decision-making, profiling

Доц. д-р Антоанета Христова – ИИНЧ-БАН

Assoc. Prof. Antoaneta Hristova, Ph.D. – IPHS-BAS